

Kultura eguneroko bizi delako

Paradoxa polita da: denborak irautera egiten du.

Xabier Gantzarain, *Zuloa*

I

Kultura eguneroko bizi delako da bizitzea oso arriskutsua.

Gasoilaren prezioak gailurra jotzean, garraiolariak ala oporretara gerrikoa estu doazen familiak dira ageri al-bistegietan, ez emanaldira bidean irabazi-tarterik gabe geratu diren artistak. Musikariarentzat izan ezik, samurra da musikaz bizitzea; kulturako aurrekontuen %70 egiturak mantentzera bideratzen da, MTVk ez du kultur teknikaririk kontratatzen San Mames Barrian jotzeko, eta prestigioari buruzko edozein eztabaida diruaz ez mintzatzeko eufemismoa da.

Esaterako, Goya sariak metatzeagatik euskal zinemaren sinbolo den *Handia* filmak diru-laguntzen amuari zor dio bere euskara, denok baikara turista kulturaren parke tematikoan, bisitari geure bizitzetan. Turismoak hiria nola gobernatzen du merkatuak bizimodua: marka bihurtzea da arrastoan sartzea, berezitasuna agortzeraino ustiatzea identitatearen kudeaketa, eta, ohartzeko, Airbnb-k jartzen dio prezioa denborari.

Denbora generaman, guraso on plantak eginez, seme-alaba nerabeek alkoholik probatzen eta tabakorik (belarra badenik ere ez dute jakingo) pipatzen ez zutela sinetsita. Siadecok Elkar fundazioarentzat gauzaturiko inkestaren datuen arabera, ordea, euskal hiztunen %59k erdarazko prentsa baizik ez du kontsumitzen, herritarren %70ek ez du azken urtebetean diskorik erosi, eta *Oreina* pelikulak irudikatzen duen euskaldun izateko manera gaurkotuak erdara zein euskara etengabe harilkatzen ditu *Las Tea Party* dantzatzen duten auzoko gazte hip-hopzaleen ezpainetan. Bizitzea oso arriskutsua delako ote dabil euskal kultura jaka horirik gabe, bi ilargiren arteko gauaren ertzean ikusezin? Zer gertatuko litzateke, behiala Hollywoodeko gidoilariak legez, euskal artistek grebara deituko balute? Nahikoa litzateke autobideetako ordainlekuak edo mugak tratatzea egunkariko kulturako orrialdeetatik ateratzeko? Nor gerturatuko litzateke patuaren bidegurutzera grebalariei jan-edana eskaintzera? Auto-ilaretan harrapatutako gidariak, erruki eske, Eider Rodriguezen *Bihotz handiegia* irakurriko al lukete, Lisabören azkena entzuten duten bitartean? Zer liokete lehendakariak, zer oposizioek? Nola emango litzateke albistea ETB1en? Eta ETB2n?

Orduan ere, iaz bezalaxe, *Teleberri*-ren iraupenak *Gaur Egun*-ena bikoiztuko du (gutxienez), euskal kulturak lanuztera deitzen duenerako euskarazko telebista publikorik ez egotea baztertzekoa ez den arren. Elkarbizitzan eta aniztasunean oinarritutako «*gabon-buenas noches*» ideologia zikiratzailearen predikatzaile goren, 2018an ere kate baskoaren aldeko apustua berretsi du ETBko zuzendaritzak, gaztelania erakarriagoa dela frogatzen tematzeaz gain, euskara ikasi nahi duenari alferrik ez saiatzeko errepikatu baitio egunero. Zertarako matrikulatu euskaltegian, Cervantesen mintzoan kantatzen badu txoriak? Ebrotik beherakoa euskaraz kopiatzeak erdalduna euskalduntzen du ala euskalduna erdalduntzen? Ez dezala inork esan ETBk fikzioari ateak ixten dizkionik, ez baitago bere helburuak betetzen ez dituen bitarteko publikoa baino fikzio handiagorik. Horregatik, audientzia-datuen

irakurketa interesatuen oihartzunean datozen etorkizuneko berrantolaketa proposamen guztiek galdera bakarra dute onartzen: zein da ETBren ardatza? Erantzunaren arabera, bere kultura baino ikusezinagoa den telebista publikoa duen munduko lehen herrialdea izan daiteke hau, ordainlekuko saskitxoak pixkanaka-pixkanaka irentsitako jaka horia.

Euskara ardatzera ekartzeaz gain, euskaldunon %100 erdal-duna dela oroitarazteko balio izan du Euskaraldiak. Hizkuntza-ohituretan eragitea nork bere burua ispiluaren aurrean miatzea da: ipurmasiletako ileak amorruez erauztea, aldakako orezta zehatz aztertzea, eta ezkutututakoak erakusten dugunak baino fidelago agertzen gaituela onartzea. Aski izan da euskarari jaka horia

janztea euskaldunok ez garelako euskaraz bizi ikusarazteko, hizkuntza erdiguneratzea osatutako iraultzaile ahoberoaren (ahobiziaren belarriek prest behar dute, ahoberoak ez du entzuten) mingaina etengabe korapilatzea baita, erosokeria zaharrak eraitsiz erosotasun berriak eraikitzen hastea. Eta, hala ere, nola azaldu euskararen jirako ilusio-sukarraldiak pizteko herri honen aldian al-

diko gaitasuna? Nondik dator, pertsonalki egunero euskaraz bizitzeko aukera izanik erdarara jo arren, mugatutako denbora-epetan euskararen sua kolektiboki hauspotzeko bulkada definigaitza? Funtzionatuko luke Euskaraldiak urteko 365 egunetan? «Erdaldunen %100 euskalduna balitz, agian», dio erradikalak, «gaur atzo baino %0,0001 gehiago gara», pragmatikoak; eta, bizitzea oso arriskutsua denez, euskalgintza modernoaren argazkiak kokatzen du bakoitza bere lekuan.

Protagonistak birkokatuz bestelako argazkia ateratzea da aita zein ama hiltzea, jaka horidunak ertzetik gunera hurbiltzea.

Audientzia-datu
irakurketa interesatuen
oihartzunean
datozen etorkizuneko
berrantolaketa
proposamen guztiek
galdera bakarra dute
onartzen: zein da
ETBren ardatza?

2018an, 25 urte bete ditu *Otto Pette*-k, beste hainbeste Negu Gorriaken *Borreroak baditu milaka aurpegi* diskoak, hamar-kada igaro da Mikel Laboa lili bat denetik, eta «Geroa Bai baina etorkizunik ez!» oihukatzen zen Iruñeko Maravillas gaztetxean. Izan ere, gutxitan gurutzatzen dira, mendea eta segundoa nola, erreleboa eman eta jaso nahi dituztenen borrodateak, nekez egoten da eutanasiarekin amesten duena hiltzailearen ituan; sinpleegia bezain sinplista litzateke, inolako gatazkarik gabe, batek espazioa uztea besteak okupatzeko. Hala, iaz ez zen Lapurtarren Biltzarrik ospatu Uztaritzen, azken punpan heldu zitzaion Baztandarrenari Elizondon, EHZ festibalaren desagerpenaren zoria urtebeteko gogoeta-aren esku geratu zen, eta Euskal Herriko Bertsozale Elkartearen lehendakaritza-ereduaren mudantzaren bidez lotu zitzaion etorkizunari. Nola ekin ezinbesteko lanari norbera ezinbesteko bihurtu gabe? Zelan hil aita edo ama, norbera aitaren edo amaren besaulkian laketzeko tentazioan jausi gabe? Zertarako hartu boterea, boterea borrokatzeko ez bada? Jaka horia janztea bakoitzak bere burua ikusteko modua da, batez ere.

Nork bere zilborrari (zehatz aztertutako aldakako oreztei eta ipurmasailetatik amorruez erauzitako ileei) erreparatu besterik ez dago publikoaren eta pribatuaren arteko muga karraskatutako egurraren gisan lausotu dela konturatzeko. Iaz, Eusko Jaurlaritzak eta *Berria*-k izenpetu zuten finantzaketa-itun bereziak zein EHUK UEUrekin itxitako akordioak errekarara bota zuten eraikuntza nazionalaren urratsean herren zetorren paradigma zaharkitua. Haatik, bizitza ziurtatzeak bizitzea arrisku-tsu bilakatzen du, aski baita pragmatikoa jaka horiz beztitzea erradikalak bere jaka erantzi nahi izateko, eta, halaber, pragmatikoak ez dio muturrekoari eskurik luzatzen denak berdin jantzita joateko ez bada. Horrenbestez, ideologikoki antipodetan egon arren, nola ez du udalak gaztetxea babestuko berak eskaintzen ez duen zerbitzu publikoa herritarrei bermatzeko bidea bada? Urteetan herritarrak nahiz herri-mugimenduak erakundeen aurretik ibili izana kapitalizatu beharreko ausardia da, ez itomen ekonomikora zigortzeko ahalkea.

Alabaina, ausardiak ez dauka inkesta soziologikorik, audentzia-datuek ez dute lotsa neurtzen, eta bere burua arriskuan sentitzen duenak darama bi ilargiren arteko gauaren ertzean ziplo datzan zurrungariak mehatxutzat duen jaka horia. Jaka pijama bihur litekeen gisan bilaka liteke lotarako arropa jaka. Kultura eguneroko bizitza delako da bizitzearraskutsua; bizitzeak hil egiten du, kultura berriz sortzea da.

II

Kultura eguneroko bizitza delako dira txanponaren alde biak boterea eta biolentzia.

Demokrazia botereak erabakitzen uzten duenaren artean hautatzea da, azken epaia entzutera buzo urdinez ala laranja agertzeko eskubidea. Horregatik ezin dira kataluniarrak demokratik izan; aginteak zedarritzen du hitzen esanahia, hegemoniak deliberatzen nori begiratzen dion goitik behera, nori parez pare. Aukera-berdintasunaren aldeko pose progresista posizio-ezberdintasunari eusteko sagu-tranpa baino ez da, gibela okatzeraino dosi ñimiñoetan irensten den beruna. Ez dago sistemari aurka egiterik bere indarkeriarekin aurrez aurre topatu gabe, astoari azenarioa ala makila aukeratu behar duela ulertaraztea baita bakea; erabakiguneak ez dituzte egitasmo politikoez arrakalatu, pragmatismoaren langaren kokapenak baizik. Zer egin lehendabiziko jipoi jasotakoan, azenarioari eskua luzatu ala makilari ukabilez erantzun? Mendekoaren lehen harramazka terroristen sailerako kondena denean, ba al da beste masaila jartzea ez den ukabilkada posiblerik?

2018an, kataluniarrak ez, kanakak dira demokratik, erreferendumaren zidorreko banana-azal lokaztuak irentsi eta demokratikoki Frantzia ahaltsua izaten jarraitzea ebatzi dutelako. Zapalduak ez du sekula nahi duena, nahi duenean, nahi duenaren arabera erabakitzen, derrigortuta dago partidaren eguna, koordinatuak zein joko-arauak zapaltzaileekin adostera; posizio-berdintasunik gabe, ordea, ez dago

aukera-berdintasunik, eta, hala ere, aukera-ezberdintasunean galtzeko (eta sistema legitimatzeko) prest egotea da posizio berdintasuna irabazteko bide bakarra. Anartean, nahi eta ezinaren tunelaren oihartzun kakofonikoan, «zapaltzailearekin inora ez!» aldarrikatzen du erradikalak, «zapaltzailerik gabe ere ez!» puntualizatzen pragmatikoak.

Hala, iaz, herritar bati isuna jarri zioten, Bilbon, udaltzainei euskaraz egiteagatik; Donostian, pertsona bat euskaraz ari zelako identifikatu zutela onartu zuen Ertzaintzak; Tuterako udaltzainen lan-poltsarako gehiago baloratu zen alemana euskara baino; hasiera batean inork zuzendu ez zitzan, Brebetaren baitako zientzia-azterketa euskaraz ihardetsi zuten Seaskako ikasleen lanak bahitu zituen errektoreordetzak; eta, haatik, euskaldunak darama inposatzailearen gurutzea bizkarrean, poztu behar du egunerokoan menosten duenak Euskaraldiko txapa jantzi duelako paparrean. Euskal hitzun praktikantea kataluniarra da boterearentzat, aukera-berdintasunaren lepotik posizio-berdintasunaren tontorra begiz jota duen bazter-nahaslea, ez banana-azal demokratikoak zintzurrean trabatuta dituen kanaka. Izan ere, hegemoniak nahi duen konpasera dantzatzea da elkarbizitza, erakusleihoko aniztasuna globalizazioaren sustriak are sakonago errotzeko pestizida, eta arrazoiaren jabe izateak ez du boterea onartzeko gertu ez dagoen ezer bermatzen.

Galdetu, bestela, indarkeria matxista jasanik, salaketa jarzen duten emakumeei. «Noizbehinkako tratu txarrengatik» (sic) kondenatzen da emaztea labankadaz erasotzen duen senarra; San Ferminetako gauaren portalean, bost gizonetako neska bat indarrez nahi ez duenera behartzea, bortxaketa ez, sexu-abusua dela dio epaileak; bertakoek soilik eman dezakete iritzia Irungo zein Hondarribiko alardeez; eta, horrela, 2003tik 2018ko azarora, Euskal Herrian, 98 emakume erail dituen feminizidioa dela ukatu arte. Alabaina, zer gertatzen da norbera, euskaldun praktikantea izan arren, emakumeak kanaken pare nahi dituelako kataluniarrak bezalaxe tratatzen dituen boterearen parte denean? Zer justifikatzen du «kontraesanak ditut»

aitortzeak, botere horrek eskainitako pribilegio bakarrari uko egin ezean? Nondik dator posizio-berdintasunaren gailurre-ra so dagoena aukera-berdintasunaren lepoan geldiarazteko oldar primitiboa? Boterea naizelako daramat biolentzia zainetan.

Frantziak Hendaia eta Irun arteko Santiago zubira migratzaileak itzultzen ditueneko, halaber, arazoaren zaina gu geu garelako islatzen dute autoetako ispiluek: gu, euskaldun praktikanteak, gu, emakume jaiotzeagatik diskriminatuak. Etxepean daude hemerrotekan lurperatu-

tako Damaskoko zein Greziako migrazio-uholde amaigabeen errekastoak; Melillako harresia Irunen dago, Behobia Tijuana da, eta Bilboko portuan daudenak Calaiskoan sobratutako hesiak dira. Dagoeneko euskalduna ez da susmagarria Estatuko atea etxekoa baino zoliago zaintzen duen poliziarentzat, ez da azken tximinoa hegemoniak boterea finkatzeko ezinbestekoa duen zapalduen eskalan. Euskal herritarrek dirua eta pape-rak ditu, ez da beltza, harrera-sare alternatiboak ehundu eta erakundeei ardurak eskatu arren, kanaka da, ez kataluniarra. Horregatik uzten zaio bidea libre Hendaiako Nazioarteko Zubian: munduan migrari ibili zela atzendu zaiolako, arnas batean etxetik alde egin beharra zer den ahanztar delako, eta, batez ere, erosotasunak irentsita, iragana bueltan etor daitekeela ez duelako gogoratzen. Mugazain armatuak, aldiz, ongi baino hobeki daki etorkinen zein klase sozial apalenen erregistroetan apenas dagoela euskararik, ohituta dago boterearen biolentzia zein biolentziaren boterea kudeatzen, gustatu egiten zaio, erdigunean akomodatu denak kontraesan bihirik eragiten ez duen azaleko enpatiarekin baretzen baitu kontzientzia. Hegemoniak ez dauka bere burua ez den

Dagoeneko euskalduna ez da susmagarria Estatuko atea etxekoa baino zoliago zaintzen duen poliziarentzat, ez da azken tximinoa hegemoniak boterea finkatzeko ezinbestekoa duen zapalduen eskalan

beste inor engainatu beharrik, aski du bere DNA irakurtzea uneoro nor den, non dagoen eta egitekoa zein duen jakiteko.

Etengabe erdigunetik ertzera eta ertzetik erdigunera dabilenaren DNA, aitzitik, lehortze-bidean jarri nahi den putzu egindako arropa bezalakoa da, korapilatzeraino bihurritua. Ez, egoeraren kontzientzia hartzea ez da klase ertain-altuko gizon zuri heterosexuala izateagatik han-hemenka barkamen eske ibiltzea, baizik eta eufemismoz hustea eta mendekotasunetik hegemoniari exijitutakoa norbera hegemonia bihurtzean mendekoari eskaintzea. Ez du balio, zoria madarikatuz, zapalduaren lubakian bertan goxo egiteak, beruna irensten jarraitzea da urteetan luzatzen den desenkusaz moztutako autoengainua; ez dago, euskaldun praktikantea izan arren, justizia patriarkala edo mugazain armatuaren ziurtasun iraingarria nork berak ahalbidetzen dituela onartzea besterik. Sagu-tranpan jausteak ez du azeri-zepoa jartzetik salbuesten, kataluniarrak kanak diren gisan dira kanakak kataluniar, inor ez baita bando bakarrekoa, beti onen saldokoa. Horrenbestez, nola desinstalatu gure erraietatik boterearen bortxaren softwarea? Nola txertatu azalpean justizia pribilegioen ukazioan oinarritzen duen txipa? Noiz izan erradikal? Noiz pragmatiko? Zer egin demokrazia azken epaia entzutera buzo urdinez edo laranjaz agertzeko eskubidea baino gehiago izan dadin?

Erreparatu, 2018an, Iruñean, karrikak suminez gainezkatu dituzten mobilizazio jendetsuenei: justiziaren aldekoak ez ezik, kartzelaren aurkakoak izan dira. *Manadako*en auziko sententziaren osteko manifestazioetan inork ez zuen akusatuak espetxean usteltzeko eskatu, egiari bere izenez deitzen dion justizia baizik; Altsasuko gazteen aldeko ekimenetan ez da zigorgabetasunik aldarrikatu, presondegietan sartzen ez den proportzionaltasun printzipioa baino ez. Alabaina, Xabier Rey euskal presoak etxera hilotz itzuli eta gutxira agindu du Zubietako kartzela Grande Marlaska Barne ministroak. Ez da kasualitatea: balizko posizio-berdintasunean bere burua arriskuan sentitzen duenak nahi du boterea, boterea nahi duenak behar du biolentzia.

Banana-azalak eta berun-zatiak ez dira orfidalak irentsi-ta okatzen. Software libreari leku egiteko, Skolae programa instalatu nahian dabil informatikaria.

III

Kultura eguneroko bizitza delako da memoria etorkizuna.

Ezer, inor, ez da orain dena; kontakizunaren gatazkak gatazkaren kontakizuna irentsi zuenetik, denbora ez da poli-grafo bakarra.

Ez, ez zen aski ETA desagertzea: garaitua izan zela onartzea exijitzen zitzaien, bere izatea ukatuta bihar-etziko historia-liburuetako bertsio ofizialaren notario-lanak aurreratzea. Bere zilborra garaitzat duenak ez dio irabazle-galtzaile eskemari uko egiten nagusitasunaren betierekotasuna bermatu arte, ez du bakerik iragana etorkizunaren betaurrekoekin epaituarazten ez dueno. Horregatik dauzkagu Facebookeko agintariak, 'datsegit' keinuak amets, euren profilaren zentralitateaz baizik kezkatzen ez direnak. Zergatik nahiago izan zuten Urkulluk eta Barkosek Bertizeko adierazpena irakurri Arnagako gairontzeko gonbidatuekin argazkian atera baino, «Kanbo ez delako Euskadi» (sic) ala memoria etorkizuna delako? Inor, ezer, ez da gaur egun dena.

Zintzo jokatzera, *Etzidamu* behar zuen Eusko Jaurlaritzak 1960tik 2018ra bitarteko aroaz ikasgeletan gogoeta sustatzea xede duen *Herenegun* programak, asmoa ez baita atzo gertatutakoa kontatzea, bihar gogoratu beharrekoa zehaztea baizik. Alta, lurtean topatutako gomuta-zatiak testigu, buztinezkoa da memoria ikasmateriala legebiltzarreko korridoreetan idazten denetik, post-egia denbora izoztuta memoria urtu eta egia lurruntzea baita, ez mendekoa mendekatzea. Irabazleak ez du nahikoa garaitu izana, erru guztietatik libre eta etikoki zuzenaren bandoan agertu nahi du historiaren aurrera; zertarako dira banderak konplikatua sinplifikatzeko ez bada?

Errelatu intimoaren gerrak trapu bihurtzen ditu banderak; urteetan mekanizatutako argudioak larrialdietako irteerak

zirela ohartzea bizitzeko nork bere egiak (eta, beraz, gezurrak) sinetsi behar dituela onartzea da. Zer egin dut ongi, zer gaizki? Nola kontatuko diet seme-alabei jaiotze hutsak gaztazka armatuaren saldo batera egotzi ninduela? Hainbeste eragina izan al du ETak nire eguneroko bizitzan, nire identitatean? Zelan kontatzen zaio iragana etorkizunari, *spoiler* aurrekoa osteko begiekin analizatu gabe? Norbanakoen korapiloak herrien, kulturen mataza askagaitzak izaki, horra justizia maiztu arte ahoskatzen duten parlamentuentzako galdera. Osterantzean, ezin jakin ETaren desagerpenak euskarazko sormenaren gaitegia, iruditeria zein kanona aldatuko dituen, halaberrez talde berekoak ginenez bat egingo dugun ‘bertso ttikietan’. Zerk ardaztuko eta ordenatuko ditu posizioak familia politikoka pentsatzeari utzitakoan? Fakirraren ahotsez Twistak kantatzeko plazer minberak? Kartak berriz banatu eta partida berriei ekiteko ahalegin zinezkoak?

Zerotik hasten dena ere ez da hutsetik abiatzen; memoria etorkizuna da, iragana orainean berregin daiteke. Francoren

Memoria etorkizuna da, iragana orainean berregin daiteke. Agintzen duenak ez du orainean soilik manatzen, iraganaren jabe da eta geroa kate motzean lotzeko eskumena du

hondarrak Erorien Haranean beharrean mentalitateetan ez baleude, ez legoke jainkoaren graziaren naturaltasun berberaz paisaian zein izendegian txertatutako frankismoaren gorazarrerik. Ez da alferrik atzo gertatutakoa gaur idazten, bihar irakurtzeko. Horregatik da induskatutako Gerra Zibileko gorpuzki bakoitza narratiba hegemonikoari erauzitako orrialdea, boterera iristen ez den bitartean zapaldua ebi-

dentziak frogatzera kondenatuta baitago. Agintzen duenak ez du orainean soilik manatzen, iraganaren jabe da eta geroa kate motzean lotzeko eskumena du. Inongo politikarik ez du

bere hauteskunde-programan historia nola geroratuko duen argitzen, baina, funtsean, horri eskaintzen dio legegintzaldia.

Zertarako dira, bestela, urteurren-ospakizunak, egia bat are hondorago sustraitu ala beste bat gainetik landatzeko ez bada? Gerra Handiaren bukaeratik ehun urtera, berak irabazi balu legez jokatzeko du Macronek, baina gidoiaren eskakizunei men eginez, Putinen bosteko irmoak itotzen du Errusia komunistari buruzko aipamen oro. Logika horri esker jarraitzen dute frontera igorri zituzten biktima euskaldunak heroiak izaten; horrela ahanzten dira intsumiso zein desertore izatera ausartu ziren milaka euskal herritarrak. 2018an ere kontakizun ofizialek ez dituzte ñabardurak maite, biribildutako istorioari ertzak topatzea boterea kolokan jartzeko da. Nahikoa da orain berrogei urte German Rodriguezen poliziak inpunitate osoz erail zuela salatzen duen pankarta balkoian zintzilikatzea lur zingiratsuan murgildu izana gatzigatzen (eta kastigatzen) duen zitazio judiziala jasotzeko, eta, beldur naiz, 2052an, antzeko abisua igorriko zaiela Iñigo Cabacasen heriotza gogora ekartzen dutenei.

Begi-zapia epaileari baino forentseari janzten tematzen den etorkizunak igorritako notarioa da justizia-eredua. Bere esku dago odol-zipriztinak uhin erradioaktibo izatera ez iristea eta historiak sistemaren sen onaz ukan ditzakeen zalantzak uxatzea. Horregatik dira Iñaki Urdangarin, Rodrigo Rato edo pederastiaz akusaturiko edozein elizgizon «ardi galduak»: espeziearen iraupena bermatzeko ez bada, otsoak ez du otsokirik jaten. Bere izatea arriskuan sumatzen duenean, ordea, edonori egiten dio eraso piztiak, Legasako alkateari enkarguzko bertsoak jarri zizkion Txirritari nola Iruñeko Erorien Monumentuko kriptako irudiak grabatzen eta hedatzen dituzten artistei. Gupidarik ez presako ura harrotu nahi dutenekin, ezker eskua urak baretzeko presatzat erabiliak izan direnekin; norbanakoak hiltzen dira eta sistemak bizi behar du, ondorioz, erruak ezin du sistemikoa izan.

Aitzitik, zer gertatzen da, Altsasuko auzian, kasu, guraso talde bat etorkizunak bidalitako notarioa baino kontakizun-egile

sinesgarriagoa denean? Zer da jazotzen hegemonia sutarako egur bila joan eta txingarren ketan erretzen denean? Bote-rearen estoldetatik jalgitako gudarostea arduratzen da ausardia zapaltzeaz, zapaldua umiltzeaz, eta umildua umiliatzeaz; azaleko etorkizunari egindako harramazka bakoitza larrutik ordaintzen da, joko-arauak aldatzeko indarra duenak ez baitu sekula dena galtzen. Memoria etorkizuna delako absolbituko ditu historiak Altsasuko gazteak, memoria etorkizuna baizik ez delako daude ziegan preso, eta, bitartean, errotutako errelatua herrak ez erretzeko borrokak dirau, gau eta egun, egun eta gau.

Hala, zenbateko pisua du espetxeak herri honen narratiba kolektiboan? Nola bihurtzen da Iruñeko presondegia zaharreko orubea Intsumisoen Plaza? Nola atera kontaktizunaren kartzelaren eta kartzelaren kontakizunaren arteko ez-denboratik, pentsiodunen, zaharretxeetako langileen zein laborantza herrikoia alde ari direnen borrokak betiko jasota gera daitezten? Denbora ez da poligrafo bakarra, baina gaur idazten ez dena nekez irakurriko da bihar. Horrenbestez, memoria etorkizuna izan dadin, hegemonikoa ez denak kontatutakoa egin eta egindakoa kontatu behar du, behin eta berriz azaldu (bi adieretan) beste inork buztina bere gustura moldatu ez dezan, libertatea edo eskubideak bezalaxe, memoria beti baita behin-behinekoa.

Dena likidoa den aroan behin-behinekotasunari heltzeak aukeratik beste du mehatxutik, harrikatatik bezainbat lepoan eraman beharreko harrizarretik. 2018an, mendea bete du I. Mundu Gerrak, Francok fundazioa eta Erorien Haranean hilobia dauzka, desagertu da ETA, German Rodriguezek justizia eske jarraitzen du, Altsasuko gazteek ziega-zuloan, Cabacastarrenean Iñigo falta da... Eta, memoriak ebazpen administratibotik zientzia fikziorainoko literatur-genero guztiak onartzen dituen heinean, denborak ez du bakoitza bere lekuan jartzen.

Alta, etorkizuna da memoria; ezer aldatzen ez denean ere zerbait ari da mudatzen. «Geroni baino ezin gara izan gure ikurrak», kantatzen du Garik.

IV

Kultura eguneroko bizitza delako gara futbola (gizonezkoe-na, baiki).

Independentista kataluniarrei Bartzelona Espainiako futbol ligatik at uztearekin egin zieten mehatxu; isiltasuna porrotaren sinonimotzat duenaren argudioa zirudien, ume gosetuaren kasketa. Inor gutxiestea, ordea, nork bere burua itu-itudan jartzea da.

Lujanbiok eta Messik elkarri bostekoa luzatzean pitzatu zen euskal kulturaren ikusezintasunaren kristalezko sabaia; geurez ez izatearen itzala da izan nahi ez dugunaren argia probestu beharra. Ez gara mundu horretakoak, baina mundu horretakoak ere bagara. Ispiluaren aurrean begiak itxita jartzea ertzaren ertzean bertan goxo egiteko tentazioa baino ez da, lubaki oker eta partikularrak guda-zelai karratu bezain globalaren zati direla ahanzte. Ez gara uharte bakartietan bizi, begirada alternatiboek begi ofizialak dituzte. Dena neurritz kanporatzen duen futbolak ematen du gure neurria.

Euskara batuak berrogeita hamar urte bete ditu aurten, Arantzazuko Biltzar historikoaren erreplika gaurkotua antolatu du Euskaltzaindiak, hizkuntzaren triapak inoiz baino eskuragarriago (eta euskaragarriago) daude ordutik... Baina noiz jo du goia euskara batuaren eta euskalkien arteko eztabaidak? Iñigo Martinezek Realetik Athleticera egin eta agurreko idazkia ondarrueraz plazaratu zuenean! Jokoz kanpokoak, sarrera itsusiak, gol ederrak... denetik izan zuen partidak. Denetik, baina ez denentzat. *El Correo*-k eta *El Diario Vasco*-k sustaturiko probintzianismo pozoitsuak Ermua parean *check-point*-a exijitzen zuen bitartean, hizkuntzaren sorginkerian zentratu izanak ez gaitu aparteko bihurtzen; euskalki ederrean mintzo arren batua ez dakitelako lotsatzen direnen artean hazi, eta batua zorrotz dantzatuagatik euskalkirik ez dutelako euren burua menosten dutenekin bizi naiz, baina, hala ere, futbola izatea da nire konplexua.

Umorearen pare, norbere baitako filtro guztiak saltaraziz gurinean hondoratzen den labana da futbola: ia dena barkatzen zaio, ia dena barkatzen diogu. Goizero etxepeko tabernan apustu-makinara kateatutako gu izan gintezkeen gure jendeaz kupitu arren, astebururo kunplitzen dugu apustu-etxeek babesturiko bihotzeko taldearekin. Denak gaude

Umorearen pare, norbere
baitako filtro guztiak
saltaraziz gurinean
hondoratzen den labana
da futbola: ia dena
barkatzen zaio, ia dena
barkatzen diogu

boterekeria matxistaren aurka, baina ohekide andrazkoaren baimenik gabe sexu-harremanak grabatzeagatik zein hedatzeagatik auzipetuta dagoen Sergi Enrichek gola sartzen duen bakoitzean urtzen dira plazerez Ipuruako harmailak. Futbola garelako behar ditugu heroiak, futbola garelako ez dugu memoriarik, futbola

garelako bihurtu da kontraesanak dauzkagula onartzea beroriek ez kudeatzeko pose hutsa, futbola garelako ikusten dugu ikusi nahi duguna... Futbola, alegia.

Eta futbolak istorio ederrak kontatzen dizkigu beti: gaizki hasi baina ongi amaitzen direnak, zoriak merituak egiten dituen eskutik eramaten duela frogatzen dutenak, sakrifizioa bezalako balioak betiketzen dituztenak, eta, batez ere, sistema osoari zilegitasuna bermatzen diotenak. Iñaki Williams Athleticeko aurrelariaren sendiak Euskal Herrira iristeko pasatako senperrak kontatzen dizkigutenean, ez zaizkigu Mediterraneo hilotz errariei edo gendarmeei Behobiara itzultitako migratzaileei buruz ari, gaurko gaua Irungo harrera-etxean eman eta bihar San Mames Barriko izarra izan daitekeen haurraz baizik. Horrela, adibideak eskuan, ez dago arazorik, ez gara deusen errudun: merezi duenak eta saiatzen denak lortzen du zerua, gainontzekoek hala nahi dutelako jarraitzen dute infernuan.

Zerutik infernurako aldea dago hitzez gurtzen ditugun ereduaren eta eroso gauzkan errealitatearen artean. Pepe Mujicaren izpirituaren liluran gogatzeari suedianrek bezala bizi

nahi dugula ez aitortzeko iruzurra da, Ikean erostea, Volvoak gidatzea edo Ibrahimovicen golak ospatzea aski iraultzailea ez bailitzan. Aitzitik, autoengainuan limurtzen garenero, euskalduntasunari erantsi dizkiogun izenondo progresistak zimurtzen ditugu. Ez gaitezen engaina, ez gara hain feminis-tak, hain ekologistak, hain ezkertiarak, hain inklusiboak... eta, segur aski, hain euskaldunak ere ez. Edo ez hori baka-rrik, bederen. Futbola ere bagara; konbentzioa xake-taularen eskuinaldean preso egoteak salbatzen du gure alternatibota-suna (hots, Bolsonarok eta Voxek).

Inor ez dago gizarte-konbentzioetatik salbu, ispiluan isla-tzen dugun irudiaren morroi gara, futbolaren gatibu. Realak bere ereserkian «aurrera, mutilak» «aurrera, Real» pareki-dearekin ordezkatu izana zelai-erditik sartutako gola irudi-tu zaigu, bi besoak zerura jasota inarrosi ditugu bufandak. Horixe baita konbentzioa, erraiei kasurik egin gabe ispiluari so dauden begiak lasaitzeko azaleko *lifting*-a, eta, 2018an, genero-berdintasunaren konbentzioa himnoa aldatzea zen, ez emakumezkoen zein gizonezkoen taldeen soldatak ala ikusgarritasun-maila berdintzea.

Alabaina, konbentzioak mugitzean datza eguneroko bo-rroka. Azken urteotan, jendarte-arauak mudatu direlako dira onartezinak geroz eta gehiengo zabalagoarentzat Irungo nahiz Hondarribiko alarde tradizionalak; alta, norma sozialei bultza egiten jarraitu ezean, agintariak ez dira sekula auzian esku hartzera behartuak sentituko. Urteetako konbentzioak mugitzeko gaitasunak erabakiguneak hormaren aurka es-tutu dituelako kantatzen dute realzaleek «aurrera, Real», ez txuri-urdinen zuzendaritza goizetik gauera feminismora konbertitu delako. Bitartean, Irunen, Hondarribian, Bilboko Ibaiganen edo neskei mutil-dantzetan parte hartzen uzten ez zaien herrietan, tradizioaren bandera da astintzen, ezer aldatu ez dadin, mugitzen ez diren konbentzioak geroz eta atzerago gera daitezen.

Hori hala, zer dio «Euskal Herria euskalduna (feminis-ta, ekologista, aurrerakoia...) izango da ala ez da izango»

aldarrikatzen duenak? Milimetroka mugitzen diren konbentzioak metroka pusatu nahian dabil ala Euskal Herririk ez dela izango onartzen? Nola uztartzen dira erradikaltasuna eta pragmatismoa, lehendabiziko desadostasunean bileramahaitik altxatzeko keinua egiten den kulturaren? Noiz da asko eta noiz aski, gutako bakoitza konbentzioa gu geu garelako sinetsita bizi garenean? Gaizki jokaturako irabaztea ala joko ederra eginez galtzea da helburua? Besteren atean golik sartu ezin dugunean, zergatik tematzen gara gure atezaina bonbardatzen? Futbola garelako; eta futbola garelako onartzeak soilik salbatuko gaitu futbola baizik ez izatetik.

Gerra Handiaren bukaeraren ehungarren urteurrena aukera paregabea zen Ipar Euskal Herria frantsestu duten «*Morts pour la patrie*» monumentuak gezurrez garbitzeko, harrizko zizelkaturiko izen-abizenak heroiak ez, biktimak zirela argitzeko; haatik, gerrek gorpuzten zuten patriotismoa kirolak hauspotzen duen garaiotan, Frantziak irabazi zuen 2018ko futboleko Munduko Kopa. Griezmannen golek bigarren fusilatutako I. Mundu Gerrako desertore euskaldunak, eta Didier Deschamps entrenatzailearen erro baionesak orotarazteak ahanzturara kondenatu dituzte orduko intsumisoak, Hego Euskal Herrian, Espainiaren porrotaz harro, «Biba Rusia!»-ka zebiltzan bitartean.

Horrenbestez, nola esplikatu Messiren bostekoa amets duen Urruñako gaztetxoari hobe duela Lujanbioren arrastoari segi Griezmannen markekin itsutu baino? Leihotik plazara begiratzea aski da Real Madrilen edo Manchester Cityren elastikoak Osasunarenak baino ugariagoak direla jabetzeko. Horixe da gurea ez den baina baden munduaren eskala, horixe ukatzen dugunero sustraiak erauzten dizkigun kulturaren ezpala; eta, hala ere, egunero autodeterminatzeko borrokatu ahal izatea altxor handia da bizitzan.

Kultura eguneroko bizitza delako gara futbola (gizonezkoena, bai). Baina ez gara futbola bakarrik, horrek etengabe iturritu jartzen bagaitu ere. 🍷